

УДК 631.155.2:333.98

Посиляєв В.В., здобувач* (vposylaev@mail.ru)*Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва***ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ТА ЇЇ
ЕФЕКТИВНІСТЬ**

В роботі розглядається ефективність державної підтримки сільськогосподарських підприємств з вироцвання великої рогатої худоби на м'ясо.

Ключові слова: м'ясопродуктовий підкомплекс, державна підтримка, еквівалентна ціна, дотація

Постановка проблеми. Проблема взаємовідносин в АПК і державного впливу на відтворення галузі як сільського господарства в цілому, так і м'ясного тваринництва зокрема, та стимулів ринкового механізму щодо розвитку підприємств набуває ще більшої актуальності після завершення трансформаційного періоду і подолання кризових явищ.

Аграрна сфера й надалі, в доступній для огляду перспективі, залишиться особливим видом діяльності, залежним не лише від природних явищ, а й від якості виконання державою своїх регуляторних функцій. Це стосується створення сприятливого макроекономічного середовища, гарантування продовольчої безпеки громадян, підтримування сприятливої кон'юнктури на ринку продовольчих товарів першої необхідності, забезпечення еквівалентних міжгалузевих відносин, дотримання соціальних гарантій і стандартів життя селян, належного розвитку сільських територій тощо.

В умовах нестабільності глобальної економіки особливо загострюється питання про ступінь або рівень функціонального втручання держави в економіку, оскільки протекціонізм національних урядів може поставити під сумнів переваги вільного ринку в міжнародній торгівлі. Державно-регуляторні відносини стосовно підтримки аграрного сектору на певному рівні та в оптимальних структурних пропорціях мають загальну специфіку як для розвинутих країн, так і для країн з перехідними або транзитивними економіками. В індустріально-аграрних економіках, до яких належить й економіка України, галузь сільського господарства постійно перебуває в екстремальних умовах, зумовлених дефіцитом ресурсів і деструктивним впливом, якщо не природної, то ринкової стихії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світова теорія и практика свідчать, що державне регулювання сконцентроване на найбільш важливих напрямках економіки, перше місце серед яких належить сільському

* Науковий керівник - проф., д.е.н. Олійник О.В.
Посиляєв В.В., 2010

господарству. Пошуки шляхів удосконалення системи протекціоністських заходів щодо аграрного сектору сприяли появі теоретичних ідей з обґрунтування доцільності втручання у функціонування ринків сільськогосподарської продукції, форм, методів і ступеня такого втручання, а також визначення економічної ефективності. [1]

В свої працях як зарубіжні автори – Бальцеревич, Кейнс, Клоу, Сакс, так і багато українських науковців – Андрійчук В.Г., Амбросов В.Я., Дем'яненко М.Я., Лукінов І.І., Месель-Веселяк В.Я., Валентинов В.Л., Пасхавер Б.Й., Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г. та інші наголошують на необхідності формування особливої системи ціноутворення, кредитної, фінансової, податкової, страхової, інвестиційної позики стосовно галузі. Це означає, що аграрне виробництво може успішно розвиватися лише в певному середовищі, яке необхідно сформувати за допомогою держави.

У країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для оцінки обсягів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та її ефективності використовуються наступні спеціальні показники: «оцінка підтримки виробника» («Producer Support Estimate» — PSE); «оцінка підтримки споживача» («Consumer Support Estimate» — CSE); «оцінка підтримки послуг загального призначення» («General Services Support Estimate» — GSSE); «номінальний коефіцієнт захисту» («Nominal Protection Coefficient» - NPC); «оцінка загальної підтримки» («Total Support Estimate» — TSE). [2]

Починаючи з 1987 року, PSE і CSE є показниками, які офіційно розраховуються ОЕСР для оцінки та зіставлення аграрної політики у різних країнах світу і вважаються найкомплекснішими показниками для оцінки рівня державної підтримки. Дані показники не потребують розрахунку доданої вартості, що значно спрощує їх використання [3].

Мета дослідження полягає у визначенні рівня та ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств м'ясопродуктового підкомплексу АПК.

Результати досліджень. Як відмічають провідні вчені та підтверджують наші розрахунки, в Україні сільське господарство залишається одним з найбільших реципієнтів державних субсидій, однак збільшення останніми законами державної підтримки помітних зрушень в аграрному секторі економіки не дало (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка показника оцінки рівня державної підтримки (NPC)
при виробництві м'яса в Харківській області**

Показник	1999	2001	2003	2005	2007	2008
Світова ціна, грн./т	3305	4309	4080	5543	5726	5917
Ціна реалізації (грн./т) на внутрішньому ринку:						
- України	1624	3472	2754	4869	5552	8189
- Харківської області	1972	3287	2393	6561	6552	10835
Номінальний коефіцієнт захисту, %	59,7	76,2	58,6	118,4	114,4	183,1

Систематизовано та обчислено автором за даними Держкомстату України і Головного управління статистики в Харківській області

Аналізуючи наведені в таблиці 1 дані ми бачимо, що рівень внутрішніх цін на живу масу великої рогатої худоби по сільськогосподарських підприємствах Харківської області до 2003 року залишався нижчим від світових: у 1999 році – на 40,3%, у 2001 році – на 23,8%, у 2003 році – на 43,8%. Запровадження державного дотування реалізації худоби м'ясопереробним підприємствам сприяло поліпшенню цінової ситуації, що стимулювало сільськогосподарських товаровиробників до збільшення обсягів реалізації і, як наслідок, збільшення пропозиції негайно позначилося на закупівельних цінах. Ціни 2003 року знизилися, а існуюча система державної підтримки не знівелювала негативного впливу ринкової кон'юнктури, таким чином коефіцієнт захисту знизився до 58,6%. Проте, у 2005 році відбулося значне зменшення обсягів реалізації ВРХ (на 33,7% порівняно з 2003 роком), що позитивно вплинуло на зростання ціни.

Таблиця 2.

Оцінка підтримки сільськогосподарських товаровиробників Харківської області по виробництву приросту живої маси великої рогатої худоби

Показники	2001	2003	2005	2007	2008
Обсяг виробленої продукції, т	4361	8461	5728	8653	7292
Вартість продукції за цінами:					
- внутрішнього ринку Харківської області, млн. грн.	10,6	28,4	34,1	56,7	79,0
- світового ринку, млн. грн.	18,8	35,3	31,7	49,5	43,1
Вартість цінових заходів підтримки, тис. грн.	- 7,1	- 4,7	+ 2,7	+ 8,5	+ 5,6
у тому числі підтримка ринкових цін	- 8,2	- 6,9	+ 2,4	+ 7,1	+ 3,6
підтримка закупок матеріальних ресурсів, млн. грн.	1,1	2,2	0,3	1,4	2,0
Вартість нецінових заходів підтримки, тис. грн.	-	- 0,2	7,0	13,5	19,0
у тому числі повернення ПДВ	- 0,2	- 0,7	- 0,1	- 0,7	+ 2,9
фінансування з бюджетних фондів	-	0,5	6,9	12,4	15,0
надання пільгових кредитів	-	-	0,2	0,7	1,1
компенсація транспортних витрат по доставці худоби на переробні підприємства	0,2	-	-	-	-
Оцінка підтримки виробника (PSE), тис. грн.	- 7,3	- 4,9	9,7	22	24,6
Відносна оцінка підтримки виробника (PSE), %	- 68,9	- 17,3	28,4	38,8	31,1
Рівень рентабельності (збитковості), %	- 45,1	- 36,6	- 46,1	- 45,7	- 26,8

Розраховано автором за даними Головного управління статистики в Харківській області

Як видно з наведених у таблиці 2. розрахунків, з 2005 року ціни на внутрішньому ринку перевищували рівень світових на 14,4 – 83,1%, але така

цінова ситуація не розв'язала проблем збитковості вирощування великої рогатої худоби. Ці дані свідчать про те, що втрати від державного втручання (скоріше невтручання) за 2001-2003 рр. становили відповідно 68,9% та 17,3% від вартості продукції вирощування великої рогатої худоби. У 2005-2008 рр. негативний вплив цінових доходів вдалося компенсувати, про що свідчить додатні значення показника оцінки підтримки виробника 28,4%, 38,8% і 31,1 відповідно.

Якщо розглянути рівень ефективності державної підтримки у розрізі окремих сільськогосподарських підприємств (табл. 3), то ми спостерігаємо аналогічну ситуацію – при додатному значенні підтримки виробника, виробництво приросту великої рогатої худоби залишається збитковим.

Таблиця 3.

Оцінка державної підтримки вирощування великої рогатої худоби на м'ясо у сільськогосподарських підприємствах Харківської області

№ з/п	Показники	ФГ «Альфа» Золочівський район			ПСП «АФ «Прогрес» Сахновщинський район		
1	Обсяг виробленої продукції, т	84,6	107,0	120,7	66,1	106,6	119,5
2	Вартість виробленої продукції в оцінці:						
	а) за середніми світовими цінами	468,9	6412,7	714,2	366,4	610,4	707,1
	б) за фактичними цінами реалізації	568,9	668,4	1222,3	432,5	552,7	806,0
3	Вартість цінових заходів підтримки, тис. грн. (2а – 2б)	+100	+55,7	+508,1	+66,1	-57,7	+98,9
4	Вартість нецінових заходів підтримки, тис. грн.	129,9	245,1	252,8	326,1	449,6	584,0
	а) у тому числі повернення ПДВ	19,9	-	-	58,1	24,6	160,0
	б) фінансування з бюджетних фондів	110,0	245,1	252,8	268,0	425,0	424,0
5	Разом вартість цінової підтримки (PSE), тис. грн.	229,9	300,8	760,9	392,2	391,9	682,9
6	Еквівалент дотацій виробникові, %	40,4	45,0	62,3	107,0	70,9	84,7
7	Рівень рентабельності (збитковості), %	-18,2	-45,1	-12,3	-1,3	-28,6	9,4

Розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств Харківської області

Особливо неефективна підтримка виявилася по ПСП АФ «Прогрес» Сахновщинського району Харківської області, де у 2006 році при відносному показникові PSE 107% отримано рівень збитковості 1,3%. У 2007 році співвідношення цих показників становило, відповідно, 70,9% та -28,6%, а за 2008 рік було отримано 9,4% рентабельності при відносному показникові

оцінки підтримки виробника 84,7%.

Отже, розрахунки показують, що переважання нетарифних методів регулювання характеризує низький рівень протекціоністської політики уряду, оскільки аграрний сектор повинен мати максимум вигод саме з цінових переваг. Це дасть можливість сільськогосподарським товаровиробникам одержувати не тільки «живі гроші», але й мати можливість швидко реагувати на потреби ринку.

Упродовж останніх десяти років урядом проводилася політика на підвищення внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію. До певної міри це було виправдано, проте, починаючи з 2008 року, виникла ситуація, коли навіть за внутрішніх цін вище світових не вдалося розв'язати проблему збитковості сільськогосподарського виробництва.

Методологічно підтримка аграрного виробництва, регулювання цін базуються на можливостях держави, умовах і реаліях формування засад продовольчої й економічної безпеки. А, оскільки сільське господарство є базовою галуззю, у якій формується абсолютна додаткова вартість, то вона має бути рівноправним членом у формуванні-розподілі доходів у ринковій економіці. При цьому ціна, яка забезпечує середню норму прибутку, повинна відображати відтворювальний процес у державі і у товаровиробника. Саме держава, особливо в умова занепаду техніко-технологічної бази сільського господарства, повинна гарантувати сільськогосподарським виробникам доходи на рівні середньої норми прибутку по національній економіці через механізм еквівалентних цін. Якщо ринок не забезпечує еквівалентної ціни, держава повинна компенсувати виробнику різницю між ринковою і еквівалентною ціною.

З цієї метою доцільно визначити розмір дотацій у розрахунку на 1 тону реалізованої живої маси тварин на організованому ринку. Цей процес включає декілька послідовних етапів:

- 1) розрахунок еквівалентної ціни 1 т живої маси худоби як суми нормативної собівартості і норми прибутку на активи, що задіяні у вирощуванні великої рогатої худоби;
- 2) обчислення мінімальної ціни 1 тони живої маси тварин, яка б забезпечувала 5% рентабельність;
- 3) розрахунок прогнозних обсягів виробництва і реалізації продукції;
- 4) визначення розміру необхідної підтримки виробництва з урахуванням різниці між еквівалентною і мінімальною ціною 1 тони продукції;
- 5) розрахунок обсягу необхідної підтримки як добуток різниці між цінами та прогнозованого обсягу реалізації з узгодженням із обсягом, передбаченим бюджетом на відповідний рік.

Визначений обсяг підтримки може розподілятися у розрахунку як на 1 тону реалізованої живої маси, так і на 1 голову великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі.

Якщо застосувати таку методику для визначення суми державної підтримки виробництва великої рогатої худоби в Харківській області і порівняти її з фактично отриманою, то можна побачити, що розрахункова сума

підтримки значно нижче запланованої на 2009 рік майже втричі. Так, при розрахунковій еквівалентній ціні 1 т живої маси великої рогатої худоби 14462 грн. і можливій мінімальній ціні реалізації (при нормативній собівартості 1 т живої маси великої рогатої худоби), що забезпечувала б 5% рівень рентабельності, – 14108 грн. Сума дотацій на 1 тону живої маси буде дорівнювати 354 грн.

До того ж доречно відмітити, що розрахована нами мінімальна ціна реалізації 1 т живої маси великої рогатої худоби, яка б забезпечувала 5% рівень рентабельності виробникам (14102 грн.) практично дорівнює теоретичному рівню закупівельної ціни (14104 грн.), що була обчислена з позиції кінцевої ціни продукції і виходу м'яса.

Дотування виробництва та реалізації продукції сільського господарства за рахунок бюджету в обох випадках є доцільним за умови врахування цих дотацій при визначенні рівня рентабельності та не включення в ціну його реалізації (за аналогією механізму повернення ПДВ на молоко і м'ясо). Таким чином, найбільш прийнятною є виплата дотацій на 1 голову худоби.

Висновки. На підставі проведених досліджень можна зробити висновок, що діюча система державної підтримки в Україні не має системного підходу і не стимулює формування в аграрному секторі оптимального ринкового середовища. При прийнятті рішень щодо впровадження програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників не враховуються нові підходи щодо оцінки ефективності підтримки, галузеві та регіональні особливості. За відсутності критеріїв розподілу бюджетних коштів і відповідних методик оцінки ефективності державних програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників пропонується взяти за основу методика, що застосовується в країнах ОЕСР. Проведені на матеріалах аграрного сектору України розрахунки підтверджують коректність показників і дають змогу впровадити дану методика в практичній діяльності органів державної влади України, оскільки, як свідчить зарубіжний досвід, державні програми підтримки є ефективним інструментом економічного впливу держави на аграрний сектор економіки України.

Література

1. Козак Л.В. Регулятивні заходи підтримки вітчизняних сільськогосподарських виробників / Л.В. Козак // Економіка АПК. – 2009. - №10. – С. 14-18
2. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation – <http://www.oecd.org/dataoecd/36/47/1937457.pdf>
3. Галушко В.П. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні / В.П. Галушка, А.Д. Діброва, Л.В. Діброва // Економіка АПК. – 2006. - №3. – С. 3-12

Summary

In clause the efficiency of state support of the agricultural enterprises on cultivation of large horned cattle on meat is considered.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2010